

Historisch besef en perspectief in recent etnografisch onderzoek

Henk Driessen

1. Inleiding

In één van de schaarse pogingen om recente ontwikkelingen in antropologische theorievorming samen te vatten en ter discussie te stellen (Ortner 1984), wordt terecht gewezen op het grote belang van de convergentie tussen antropologie en geschiedenis voor de huidige ontwikkeling van de culturele antropologie als geheel. De representatie van diachronie en historische context in etnografisch onderzoek vormen een belangwekkend terrein van theoretische vernieuwing (cf. Marcus en Fisher 1986).

In de jaren tachtig is de dialoog tussen antropologie en geschiedenis uitgestegen boven het niveau van intentieverklaringen, programmatistische opstellen en defensieve apologieën. In beide disciplines is men de uitgangspunten van de convergentie gaan uitwerken in empirisch onderzoek. Ik zal hier dan ook geen poging ondernemen om het verloop van de toenadering tussen een historisch geïnformeerde etnografie en een antropologisch geïnformeerde geschiedschrijving uitvoerig uit de doeken te doen.¹ In dit artikel wil ik mij uitsluitend richten op de verschillende wijzen waarop het groeiende historische besef van antropologen gestalte heeft gekregen in veldwerk. Ik zal aan de hand van recente studies laten zien welke tendenties zich in de historisering van etnografisch onderzoek aftekenen.² Tevens zal ik ingaan op de vraag in hoeverre de sterk toegenomen bemoeienis van antropologen met de geschiedenis heeft geresulteerd in een nieuwe specialisatie die meer is dan een simpele optelsom van concepten, werkwijzen en inzichten uit beide moederdisciplines.

2. Van systeem en structuur naar gebeurtenis en proces

Bijna dertig jaar geleden verschenen er twee baanbrekende en controversiële studies die, achteraf gezien, de ondergang van het statische structureel-functionalistische paradigma in de antropologie inluiden. Evans-Pritchard (1961) zette in een helder en bondig essay het verband tussen antropologie en geschiedenis uiteen en gaf aan welke gevolgen de verwaarlozing van de geschiedenis door

antropologen heeft gehad. De Afrikanist Vansina (1965) hield een uitvoerig pleidooi voor het belang van mondelinge overlevering in antropologisch onderzoek. Beiden behoorden tot de eerste antropologen die inzagen dat tribale en schriftloze culturen zelf ook een historisch produkt waren en als zodanig moesten worden onderzocht. Het uiteenvallen van de koloniale imperia dwong hen mede tot dit inzicht.

Weliswaar hadden antropologen reeds vanaf het begin van deze eeuw orale geschiedenis gebruikt, vooral ten behoeve van genealogische reconstructies, zij deden dit echter zelden op een systematische en reflexieve wijze. Mondeling verkregen historische informatie werd slechts bij uitzondering aangewend om theorievorming te historiseren. Onlangs verscheen een grondig herziene tweede editie van *Oral tradition*. Naast de oorspronkelijke titel draagt dit belangrijke werk de veelzeggende toevoeging *as history*. Moest Vansina vijftientwintig jaar geleden nog in de verdediging en ging hij toen nog uit van het primaat der geschreven bronnen, tegenwoordig is het niet meer nodig om een apologie van de orale traditie te schrijven. Er zijn nauwelijks nog antropologen, sociologen en historici die openlijk ontkennen dat hetgeen mensen over hun eigen leven en dat van hun voorouders vertellen van grote waarde is voor een beter begrip van hedendaagse samenlevingen. Sedert tien jaar is *oral history* zelfs een ware rage geworden.³

Eenzelfde ontwikkeling zien wij wat betreft de *ethnohistory*, het andere contrapunt van de tijdloze etnografieën ten tijde van de structureel-functionalistische dominantie. Etnogeschiedenis wortelt in het werk van de invloedrijke Amerikaanse antropologen Boas, Kroeber en Wissler. Deze marginale specialisatie kwam in de jaren veertig op in de Verenigde Staten en hield zich vrijwel uitsluitend bezig met de reconstructie van de prekoloniale en koloniale geschiedenis van de Noordamerikaanse Indianen. De ratificatie van de *Indian Claims Act* in 1944 door het Amerikaanse congres, leidde tot een aanzienlijke toename van ethnohistorisch onderzoek. Antropologen werden namelijk door de federale regering en Indianenstammen als experts in dienst genomen in de processen die Indianen aanspanden tegen de regering om genoegdoening te krijgen voor grond die in beslag was genomen ondanks bepalingen in de historische verdragen tussen de inheemse bevolking en de regeringen van deelstaten. Het vaktijdschrift *Ethnohistory* werd in 1954 mede opgericht om het omvangrijke materiaal over de Indiaanse landclaims te publiceren.⁴ Deze ontwikkeling had echter nauwelijks invloed op de theoretische perspectieven van de *mainstream* antropologie. Dit was vooral te wijten aan de sterk descriptieve, particularistische en toegepaste werkwijze van de ethnohistorici zelf. Tot voor kort maakten zij vrijwel uitsluitend gebruik van inheemse orale bronnen en van archeologisch onderzoek. De analyse van geschreven bronnen lieten zij grotendeels over aan de koloniale geschiedschrijving, wat tekenend was voor de rigide arbeidsverdeling

tussen antropologen en historici. De afgelopen tien jaar heeft de etnogeschiedenis echter een explosieve groei doorgemaakt, die de redactie van *Ethnohistory* noopte tot een ingrijpende wijziging in de opzet van het tijdschrift. De vrijwel exclusieve aandacht voor Amerikaanse Indianen werd losgelaten, de kunstmatige scheiding met koloniale geschiedschrijving opgeheven, en er verschenen steeds meer beschouwende artikelen over de doelstellingen, methoden en concepten van de etnogeschiedenis. Bovendien werd er voor het eerst een serieuze dialoog aangegaan met gevestigde historici.

Deze lotgevallen van de orale traditie en etnogeschiedenis over de afgelopen drie decennia hebben zich vrijwel onafhankelijk van verschuivingen in de geschiedwetenschap voorgedaan. De beknopte schets toont aan dat het antropologen nooit geheel ontbroken heeft aan historisch bewustzijn, maar dat dit nauwelijks heeft doorgewerkt in theorievorming. De uitbreiding van het historisch besef van antropologen ging gepaard met een geleidelijke verschuiving van een preoccupatie met systeem, patroon en structuur naar een sterkere aandacht voor gebeurtenis en proces. Intussen is bovendien het inzicht gerijpt dat de categorieën heden en verleden, structuur en geschiedenis, geschreven en mondeling, om er slechts enkele te noemen, op zijn minst problematische dichotomieën zijn. De verschuiving in analytische focus en de heroverweging van fundamentele categorieën heeft allerlei implicaties voor veldwerk die pas zeer onlangs aan de orde zijn gesteld.

3. Verbrokkeling van het diachronische perspectief

Theorievorming in de maatschappijwetenschappen heeft per definitie historische implicaties, omdat het er uiteindelijk om gaat een verklaring te bieden van processen van verandering en continuïteit en inzicht te geven in de condities waaronder deze zich voordoen. Wil een idee over de samenhang tussen sociale en culturele verschijnselen voldoende relevantie en reikwijdte hebben, dan zal zij mede getoetst moeten worden aan historisch materiaal. Met andere woorden gegevens omtrent het verleden en heden moeten een integraal onderdeel vormen van de analyse. In het licht van dit algemene uitgangspunt⁵ kunnen wij een aantal verschillende manieren onderscheiden waarop het historisch besef van antropologen is uitgewerkt in een historisch perspectief dat onderzoek en analyse informeert.

Allereerst zijn er legio antropologen die slechts lippendienst bewijzen aan de geschiedenis door haar te gebruiken als zoveelste bron van empirisch materiaal. Deze antropologen houden het veldwerkmateriaal slechts tegen een historische achtergrond. In hun teksten wordt een chronologische schets van gebeurtenissen in een inleiding of appendix behandeld, los van het eigenlijke veldwerkmateriaal dat wordt gepresenteerd in de modus van het etnografisch heden.⁶

Vervolgens is er een kleine minderheid van antropologen die veldwerk eenvoudigweg hebben verruild voor archiefwerk. Zij maken weliswaar gebruik van antropologische begrippen en theorieën, maar bestuderen het verleden louter als verleden tijd. Een goed voorbeeld is de Britse antropoloog Alan MacFarlane die uitvoerig heeft gepubliceerd over de oorsprong van het individualisme en kapitalisme in Engeland, over banditisme, huwelijk, liefde en reproductiewijzen in de periode 1300-1800.⁷ Zijn oeuvre heeft veel discussie uitgelokt in de geschiedwetenschap, echter nauwelijks in de antropologie. Hij laat de keuze van zijn onderwerpen volledig dicteren door de beschikbare geschreven bronnen. Antropologen beschikken over een belangrijk privilege in vergelijking met de meeste historici, namelijk dat zij direct toegang hebben tot *levende* bronnen van geschiedschrijving. Antropologen als MacFarlane hebben dit privilege opgeofferd. Daarmee hebben zij tevens de belangrijke taak van de antropologie 'to search out the causes of the present in the past' (Wolf 1982: ix), opgegeven.

In de verschuiving van structuur naar proces kunnen we een micro- en macro-historische flank onderscheiden.

Etnografie van lokale processen – De microhistorische etnografie behelst onderzoek naar de interne dynamiek van lokale gemeenschappen door de tijd heen. In dit soort onderzoek wordt op evenwichtige wijze gebruik gemaakt van een combinatie van veldwerk, orale en geschreven bronnen. Noodgedwongen hebben deze antropologen afstand moeten doen van het holistische perspectief dat immers sterk verbonden is met de structureel-functionalistische assumptie dat een cultuur het best bestudeerd kan worden door haar voor te stellen als een systeem dat zichzelf door de tijd heen reproduceert. In plaats daarvan richten zij hun focus op een afgebakend onderzoeksthema dat vervolgens gedocumenteerd en geanalyseerd wordt in een veranderende sociaal-culturele context. In dit genre ligt het accent vooral op geschiedenis als proces en minder op geschiedenis als bewustzijn. Verschillende monografieën laten op evocatieve wijze zien hoe het verleden in het heden doorwerkt (cf. Mintz 1982, Behar 1986). Laat mij bij wijze van illustratie een fraai voorbeeld uitwerken.

In 1986 verscheen er een belangrijke studie over de opkomst, consolidatie en ondergang van de industriële elite van Barcelona (McDonogh 1986). De auteur combineert op kundige wijze participerende observatie met het gebruik van zeer gevarieerde mondelinge en geschreven bronnen.⁸ Via de familie als analyse-eenheid brengt hij de domeinen van economie, politiek, ideologie en cultuur samen, die gewoonlijk afzonderlijk worden behandeld in machtsstudies. Zijn gebruik van een vier-generatiemodel is een elegante en verfrissende wijze om tijd als proces vorm te geven. McDonogh confronteert een kort overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen en stromingen in de recente Catalaanse geschiedenis met de gedeelde historische percepties waarmee het elitebewustzijn zich

heeft afgezonderd van de midden- en arbeidersklassen. Vervolgens laat hij zien hoe de elite het sleutelsymbool van de Catalaanse beweging, de zogenaamde *masia* of stamfamilie, heeft gemanipuleerd en geherinterpreteerd, onder andere door het als ideaalmodel te gebruiken voor industriële organisatie in de *colonia* ('mill-town'). Veelvuldige en uitvoerige gevalsstudies tonen aan hoe de oude en nieuwe elite in een samenhangende oligarchie werden samengevoegd door middel van ingewikkelde verwantschaps- en huwelijksstrategieën. De strikt regionale grenzen van het huwelijksreservoir van de elite onthult tevens de geborneerdheid van de Catalaanse industrie. Hoewel McDonogh voornamelijk inzoomt op de economische basis van macht, laat hij ook zien gevoelig te zijn voor de symboliek van overheersing. Op fijnzinnige wijze analyseert hij de manipulatie van familie als een krachtige en meerstemmige metafoor van de Catalaanse samenleving. Spitsvondig is zijn analyse van de ritualisering van de familie in de microkosmos van het Oude Kerkhof en het Operagebouw. Dit is een van de drie belangrijke punten voor verder vergelijkend historisch-antropologisch onderzoek. De andere twee punten kunnen als volgt worden samengevat. Familie is de elementaire structuur waarin macht wordt gegenereerd, gereproduceerd en getransformeerd. Tevens is familie de structuur waarbinnen concurrerende oude en nieuwe elites met elkaar kunnen worden verzoend. Een van de weinige zwakke kanten van deze monografie is dat de auteur verzuimt om zijn voorlopige definitie van macht als attribuut van groepen te herzien in het licht van zijn empirische bevindingen. Dit gereïficeerde machtsbegrip wordt in feite verworpen door zijn eigen bewijsmateriaal dat laat zien hoe macht een fundamentele kwaliteit is van veranderende relaties tussen individuen, families en klieken.

De toepassing van het generatiemodel om tijd en proces in de etnografische tekst te organiseren kent een aantal oude varianten die in toenemende mate opnieuw worden beproefd. In dit verband moet de *life-history* methode vermeld worden. Het levensverloop van een of meerdere individuen wordt als vignet gepresenteerd van veranderingen in de samenleving.⁹ Een andere oude antropologische techniek die wordt gebruikt om etnografie te historiseren is de zogenaamde *re-study*, die oorspronkelijk werd gehanteerd om veranderingen in een gemeenschap tussen twee perioden van veldwerk aan het licht te brengen. In recent werk wordt via herstudie niet zozeer aangetoond welke veranderingen hebben plaatsgevonden maar veeleer hoe het veranderingsproces in zijn werk is gegaan. Friedrich (1986), die over een periode van dertig jaar onderzoek heeft gedaan naar gewelddadige factiepolitiek op het Mexicaanse platteland, is hiervan een goed voorbeeld.

Het globale perspectief – De tweede flank van het diachronische offensief in de antropologie behelst een macrohistorisch perspectief dat wortelt in de politieke economie. Veranderingen op lokaal en regionaal niveau worden verklaard door

deze in verband te brengen met grootschalige, lange-termijnprocessen, met name koloniale en kapitalistische expansie en de vorming van een economisch wereldsysteem. In deze benadering gaat het niet zozeer om de interne dynamiek van specifieke lokale gemeenschappen, maar veeleer om de interdependenties tussen verschillende niveaus van sociale, politieke en economische integratie. Wolfs magnum opus (1982) is een van de meest treffende voorbeelden van dit perspectief. Daar dit werk reeds veel besproken is, wil ik hier volstaan met een enkele kanttekening. Wolf is zowel veldwerker als generalist en een van de vroegste pleitbezorgers van een historische aanpak in de antropologie.¹⁰ In zijn omvangrijke oeuvre, dat een periode van meer dan dertig jaar bestrijkt, kunnen wij zien hoe zijn historisch perspectief zich geleidelijk steeds meer verdiept en verbreed heeft in de tijd. Zijn laatste studie is sterk wat betreft de economische en politieke transformaties in de samenlevingen die tot voor kort als geschiedloos werden beschouwd in het gangbare Europacentrische beeld van de antropologie en de geschiedwetenschap. Helaas slaagt Wolf er niet in om de culturele transformaties, die hij te zeer als bijproduct van economische omwentelingen beschouwt, duidelijk in kaart te brengen. Tot slot blijkt uit zijn studie hoezeer de analyse van globale historische processen steunt op het microscopische etnografische onderzoek van enkele generaties antropologen.

Een variant van het macrohistorische perspectief treffen wij aan in de boeiende studie van Sidney Mintz (1985) over de plaats van suiker in de moderne geschiedenis. Deze leeftijdgenoot en geestverwant van Wolf wordt gedreven door dezelfde onderzoeksvraag:

'Working in Caribbean societies at the ground level, one is led to ask in just what ways beyond the obvious ones the outer world and the European world became interconnected, interlocked even; what forces beyond the nakedly military and economic ones maintained this intimate interdependence; and how benefits flowed, relative to the ways power was exercised' (1985: xvi).

Evenals Wolf ontwikkelde hij een historisch perspectief tijdens veldwerk. Hoewel hij vertrouwd is met het gebruik van orale traditie en lokale archieven, steunt dit werk vrijwel uitsluitend op secundaire historische bronnen. Ofschoon hij evenmin als Eric Wolf bereid is om het dictum dat antropologie geschiedenis moet worden klakkeloos over te nemen, is hij van mening dat zonder gebruik van de geschiedenis de verklaringskracht van antropologische theorieën ernstig wordt aangetast. Zijn analyse laat zien hoe de koloniën waar het suikerriet werd geproduceerd, verknoopt raakten met de metropool waar de suiker werd geconsumeerd. Hij behandelt uitvoerig de geschiedenis van de suikerconsumptie in Groot-Brittannië tussen 1650, toen dit produkt steeds meer bekendheid kreeg als voedingsstof, medicijn, conserveringsmiddel, zoetstof en decoratieve substantie, en 1900, toen suiker een vast bestanddeel was geworden van het voedselpakket van elk arbeidersgezin. Tevens heeft hij oog voor het verband tussen

gebruik en betekenis van suiker. De schaduwzijde van zijn historische aanpak is dat hij bovenmatig veel aandacht besteedt aan de consumptieve dimensie van suiker, terwijl het produktieproces op de plantages en de veranderingen daarin sterk onderbelicht blijven.

Het macrohistorische perspectief lijkt te verzanden in verreikende generalisaties over uiterst complexe processen die geen recht doen aan lokale en regionale verschillen in het tempo waarin veranderingen zich voordoen, gemeenschappen worden opgenomen in ruimere verbanden, en de mate van verzet waarmee dominantie en inkapseling gepaard gaan. Bovendien wordt de culturele dimensie van deze processen sterk verwaarloosd (in het werk van Wolf meer als in de studie van Mintz). Deze gebreken kunnen ondervangen worden door een andere variant van de historiseringsbeweging.

Het historisch perspectief tussen de macro- en micropool – Het toegenomen historisch besef onder antropologen brengt problemen mee voor veldwerk die nog nauwelijks zijn besproken laat staan opgelost. Een van die problemen betreft de vraag hoe een antropoloog tijdens het veldwerk het duurzame van het vergankelijke kan onderscheiden. Zoals een recente studie van historici (Hobsbawm en Ranger 1983) op overtuigende wijze heeft aangetoond, zijn lokale visies van wat als traditie geldt vaak onbetrouwbaar. Zogenaamde tradities blijken in veel gevallen pas onlangs uitgedacht. Dit probleem staat centraal in een studie van het 'gewoonterecht' onder de Chagga van Tanzania (Moore 1986). De auteur begint en eindigt haar boek met een zelfbewuste bespreking van de rol van gebeurtenissen en processen in antropologische theorievorming. Zij pleit voor een 'tridimensional time perspective' (1986: 9), waarmee zij bedoelt dat processen het best onderzocht kunnen worden via sociale verbanden, hulpbronnen en collectieve voorstellingen in hun onderlinge samenhang. Haar invalshoek is 'gewoonterecht', een keuze die mede is ingegeven door de idee dat de dynamiek van een samenleving aan de oppervlakte treedt in onderlinge strijd en conflict-beheersing. Het boek is chronologisch opgezet en bestaat uit drie delen: de prekoloniale periode, de transformaties die hebben plaatsgevonden onder Duits en Brits koloniaal bewind, en de tijd vanaf de onafhankelijkheid tot 1980. De documentatie is ontleend aan participerende waarneming, mondelinge overlevering, proto-etnografisch werk van zendelingen, en rechtbankverslagen. In tegenstelling tot wat gangbaar is in conventionele etnografieën behandelt Moore de veranderende sociale, economische en politieke context niet als decor, maar als deel van haar argument. Met andere woorden, zij geeft niet alleen aan hoe de gewoonterechtelijke traditie van de Chagga over de laatste honderd jaar is veranderd, maar schetst tevens de ingrijpende transformaties van de economische en politieke context, waarin het zogenaamde gewoonterecht een geheel andere betekenis heeft gekregen. De veranderingen worden nauwkeurig getraceerd in

een uitvoerige kroniek van disputen in een lokale lineage.

Moore slaagt erin om de bijziendheid die eigen is aan de veldwerker te overwinnen zonder de directe toegang die veldwerk geeft tot gedetailleerde informatie over gedrag en cultuur op te geven. In haar aanpak is veldwerk een bijzondere vorm van lopende geschiedenis (*current history*, 1986: 7). Zo slaagt zij erin om te laten zien dat:

'(...) local events and local commentary on them can be linked to a variety of processes unfolding simultaneously on very different scales of time and place, and to note the differences between what might be called the "foreground preoccupation" of the actors or commentators on these events, and the "background conditions" informing their situation that figure much more prominently in the preoccupations of the historically minded ethnographer' (1987: 731).

De tijd van haar veldwerk is dus een moment geworden in een stroom van gebeurtenissen in plaats van een kunstmatig gecreëerd en stilstaand heden zoals in de ahistorische etnografie.¹¹ Er zijn ook kritische antropologen die de op-heden-georiënteerde stijl van conventionele etnografische teksten verdedigen met het argument dat zij toekomstige historische documenten zijn (Marcus en Fisher 1986: 96). Zij vertellen er echter niet bij *hoe* men de potentiële historische lading van de synchrone etnografie het best kan benutten. Proberen het heden vast te leggen en vervolgens wachten op een *re-study*? Mijns inziens verdient de ontwikkeling van een historisch perspectief in het veldwerk de voorkeur.

Naast de hierboven behandelde voorbeelden van historisering van etnografisch onderzoek, zijn er nog drie andere tendenties te onderscheiden die zich meer dan de andere afspelen op een experimenteel vlak.¹² Allereerst proberen sommige studies de geschiednoties van hedendaagse schriftloze samenlevingen weer te geven (zogenaamde *emic history*) en deze vervolgens te confronteren met de *idées reçues* van de westerse koloniale geschiedschrijving. Rosaldo's (1980) indrukwekkende studie over de koppensnellerij bij de Ilongot op de Filippijnen is hiervan een goed voorbeeld. Hij laat zien hoe het verleden van deze stam als *herinnerd* verleden voortdurend geactualiseerd wordt. In de tweede plaats laten een aantal recente studies zien hoe inheemse 'vertogen' over het verleden zowel het collectieve geheugen dienen als ook een machtsbron vormen in de politieke strijd. Prices (1983) onderzoek naar de historische visie van Surinaamse bosnegers is exemplarisch voor deze lijn van historiserend onderzoek. En ten slotte trachten enkele antropologen aan te tonen dat een structuralistische en symbolische analyse – bij uitstek synchrone benaderingen in de antropologie – wel degelijk historische gebeurtenissen en veranderingen kunnen assimileren en verklaren. De bundel opstellen van Sahlins over de geschiedenis van Hawaï, Fiji en Nieuw-Zeeland (1985) is hiervan een gezaghebbend voorbeeld. Voor deze onderzoeker schuilt de grote uitdaging van een historische antropo-

logie niet zozeer in het streven naar inzicht in hoe gebeurtenissen cultureel geordend worden, maar veeleer in hoe een cultuur in dit proces wordt omgevormd.

4. Een historische antropologie?

Na deze korte verkenning van een aantal historiserende tendensen rest de vraag of er inderdaad sprake is van een nieuwe subdiscipline binnen de culturele en sociale antropologie. Laten wij nog eens terugkeren naar het essay van Sherry Ortner over de antropologie in de jaren tachtig. Zij is geneigd om de verschuiving van synchronisch naar diachronisch onderzoek onder te brengen in de opkomst van wat zij een 'praxisbenadering' noemt. 'Geschiedenis' kan naar haar mening niet fungeren als een *catchword* voor de nieuwe trends in antropologische theorievorming, omdat de historisering van het onderzoek te veelomvattend en divers is en allerlei fundamentele verschillen in theoretische focus verhuult:

'Insofar as history is being amalgamated with virtually every kind of anthropological work, it offers a pseudo-integration of the field which fails to address some of the deeper problems. As argued in this essay, those deeper problems were generated by the very successes of systems and structuralist approaches, which established the reality of the thinglike nature of society, but which failed to ask, in any systematic way, where the thing comes from and how it might change. To answer these questions with the word "history" is to avoid them, if by history is meant largely a chain of external events to which people react. History is not simply something that happens to people, but something they make – within of course the very powerful constraints of the system within which they are operating. A practice approach attempts to see this making, whether in the past or in the present, whether in the creation of novelty or in the reproduction of the same old thing. Rather than fetishizing history, a practice approach offers, or at least promises, a model that implicitly unifies both historical and anthropological studies' (1984: 159).

Deze diagnose van de antropologie is in grote lijnen correct. Met Moore (1987: 729) geef ik echter de voorkeur aan het begrip *proces* boven *praxis*, omdat in het praxis-paradigma wordt uitgegaan van een gegeven sociale en culturele orde die verandert door menselijk handelen. Het begrip proces heeft als voordeel dat het de analytische idee in zich draagt dat samenleving en cultuur voortdurend worden geconstrueerd. Continuïteit en discontinuïteit moeten vanuit theoretisch oogpunt evenveel gewicht hebben in historisch-antropologisch onderzoek.

Ik hoop in deze verkenning van historiserend onderzoek duidelijk te hebben gemaakt dat de benadering die sedert tien jaar 'historische antropologie' wordt genoemd sterk versplinterd is. Er is geen sprake van duidelijk omschreven doelstellingen, een consensus over het te hanteren begrippenapparaat, en een coherente onderzoeksagenda. Hoewel historisering van veldwerk en theorievorming een van de belangrijkste preoccupaties vormt in de antropologie van de afgelo-

pen twee decennia, kan dit vooralsnog niet als bindmiddel fungeren voor een thematisch, regionaal en theoretisch verbrokkelde discipline. Er is eerder sprake van een reeks belangrijke experimenten in het grensgebied van institutioneel gescheiden disciplines dan van een levensvatbaar specialisme. Het is ook zeer de vraag of de ontwikkeling van de zoveelste afzonderlijke specialisatie gewenst is, aangezien tijd als proces een essentiële dimensie moet zijn in elk etnografisch onderzoek. Voor antropologen die de tijd serieus nemen, is geschiedenis in elk geval méér dan decor of extra bron van gegevens. Historisch materiaal moet worden aangewend om licht te werpen op problemen van hedendaagse samenlevingen.

5. Postscriptum

Dit artikel is een uitwerking van een convocatie voor de conferentie over het gebruik van geschiedenis in etnografisch onderzoek die vorig jaar plaatsvond onder auspiciën van de ZWO-werkgemeenschap 'Algemene en Theoretische Antropologie'. In dit nummer staan twee van de bijdragen afgedrukt die op deze conferentie werden gepresenteerd. Het artikel van Thoden van Velzen, dat na de conferentie werd geschreven, is aan dit themanummer toegevoegd. De drie gevalsstudies vormen een illustratieve toelichting op verschillende kwesties die hierboven aan de orde zijn gesteld, zodat er sprake is van een vierluik. De auteurs werden tijdens hun veldwerk geconfronteerd met de noodzaak van historische reconstructie om hedendaagse machtsverhoudingen beter te kunnen begrijpen. Hun historisch perspectief blijft 'dicht bij de grond' en is gericht op de micropool, hoewel zij zich bewust zijn van de werking van macroprocessen.

Peter Kloos reconstrueert de visie van bestuursambtenaren op de dorpsgemeenschap tijdens de koloniale penetratie van de binnenlanden van Sri Lanka. De dagboeken van de plaatselijke vertegenwoordigers van de Britse Kroon bevatten een schat aan informatie over koloniale beeldvorming en politiek, die nog steeds nawerken in hedendaags Sri Lanka. Peter van der Veer laat zien dat constructies van het kasteerverleden een wezenlijke rol spelen in de bestendiging van sociale ongelijkheid in een pelgrimsoord in Noord-India. Het Britse koloniale bewind heeft een beslissende invloed uitgeoefend op de vorming van kaste-identiteiten. Aan de hand van mondelinge overlevering en geschreven documenten toont de auteur deze invloed aan in de huidige sociale verhoudingen van het onderzoeksgebied. Bonno Thoden van Velzen, ten slotte, gaat in op de achtergronden van waaruit de Brunswijk-opstand in Suriname begrepen kan worden. Historisch inzicht in de complexe religieus-politieke verhoudingen in de bosnegersamenleving – de manifestatie van wraakgeesten, religieuze culten en profetische bewegingen door de tijd heen – blijkt onontbeerlijk voor een goed begrip van het verloop van de burgeroorlog.

Noten

1. Wel wil ik er terloops op wijzen dat de invloed van de antropologie in de herleving van de narratieve geschiedenis tot een aantal ahistorische studies heeft geleid. Dit geldt met name voor het werk van Le Roy Ladurie die het structureel-functionalistisch paradigma klakkeloos heeft overgenomen in een tijd dat antropologen er juist afstand van deden (cf. Driessen 1981a).

2. Ik beperk mij tot Engelstalige studies die ik exemplarisch acht voor deze tendensen.

3. Afgelopen nazomer vond in Oxford de zesde 'International Oral History Conference' plaats. Historici, antropologen, folkloristen, sociologen en literatuurwetenschappers uit meer dan twintig landen presenteerden hier ruim honderd geschreven bijdragen rond het thema 'Mythe en Geschiedenis'. Terwijl grote, multidisciplinaire bijeenkomsten nog vaak worden geplaagd door spraakverwarring in de ruimste zin van het woord, muntte dit congres uit in onderlinge verstaanbaarheid. Het vormde daarmee een levendig bewijs van de toenadering der humaniora.

4. Zie Cohn (1968) voor een overzicht van de etnogeschiedenis tot begin jaren zestig.

5. Dit uitgangspunt wordt onder andere in het werk van Silverman (1979) en Wolf (1982) verwoord.

6. Voorbeelden van deze aanpak worden behandeld in Davis (1977: 239-49) en Driessen (1981b).

7. Zie MacFarlanes en Segalens meest recente studies (1986, 1986). Lofgren, daarentegen, is een etnoloog die vrijwel uitsluitend historisch te werk gaat doch tegelijkertijd consequenties trekt uit het verleden voor het heden (cf. Frykman en Lofgren 1987).

8. Zo maakt hij gebruik van interviews, orale traditie, primaire bronnen zoals handelsregisters, notariële acten, en ondernemingsarchieven; en secundaire bronnen waaronder kranten, memoires en belletrise, die worden geanalyseerd als culturele produkten van specifieke groepen en perioden.

9. Een goed voorbeeld is Eickelmans (1985) 'sociale biografie' van een Berber *qadi* (religieuze rechter) in ruraal Marokko. Aan de hand van de levensloop van deze sleutelinformant analyseert de auteur de veranderende rol van het islamitisch onderwijs, het kennisbegrip dat inherent is aan dit soort onderwijs, en de relatie van de dragers van de islamitische rechtstraditie met de samenleving vanaf het begin van het kolonialisme tot 1980. Het levensverhaal wordt afgewisseld met analyses van algemene veranderingen in deze periode die voornamelijk zijn gebaseerd op secundaire bronnen. Zo laat de auteur biografie en geschiedenis in elkaar grijpen.

10. Zie zijn invloedrijk artikel uit 1956.

11. Enkele andere inspirerende voorbeelden in de lijn van Moores onderzoek zijn Bloch (1986) en Taussig (1980).

12. Marcus en Fisher (1986: 95-108) werken hiervan enkele voorbeelden uit.

Literatuur

- Behar, R., *Santa Maria del Monte. The presence of the past in a Spanish Village*. Princeton University Press, Princeton (NJ) 1986.
- Bloch, M., *From blessing to violence. History and ideology in the circumcision ritual of the Merina of Madagascar*. Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Cohn, B.S., *Ethnohistory. International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 6 (1968): 440-448.

- Davis, J., *People of the Mediterranean. An essay in comparative social anthropology*. Routledge & Kegan Paul, Londen 1977.
- Driessen, H., Montaillou. Een studie van een antropologiserend historicus. In: D.A. Papousek (red.), *Montaillou in Groningen. Verslag van een studiedag*. Vakgroep Culturele Antropologie Rijksuniversiteit Groningen, Afdeling Culturele Antropologie/Sociologie der Niet-Westerse Volken, NSAV, Groningen 1981a: 25-35.
- Driessen, H., Anthropologists in Andalusia: The use of comparison and history (review article). *Man* (NS), 16 (1981b): 451-462.
- Eickelman, D.F., *Knowledge and power in Morocco. The education of a twentieth-century notable*. Princeton University Press, Princeton (NJ) 1985.
- Evans-Pritchard, E.E., *Anthropology and history*. Manchester University Press, Manchester 1961.
- Friedrich, P., *The princes of Naranja. An essay in anthrohistorical method*. University of Texas Press, Austin 1986.
- Frykman, J., en O. Lofgren, *Culture builders. A historical anthropology of middle class life*. Rutgers University Press, New Brunswick 1987.
- Hobsbawm, E., en T. Ranger (red.), *The invention of tradition*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Marcus, G.E., en M.M.J. Fisher, *Anthropology as cultural critique. An experimental moment in the human sciences*. The University of Chicago Press, Chicago 1986.
- MacFarlane, A., *Marriage and love in England. Modes of reproduction 1300-1840*. Basil Blackwell, Oxford 1986.
- McDonogh, G.W., *Good families of Barcelona. A social history of power in the industrial era*. Princeton University Press, Princeton (NJ) Chicago 1982.
- Mintz, S.W., *Sweetness and power. The place of sugar in modern history*. Viking, New York 1985.
- Moore, S.F., *Social facts and fabrications. 'Customary' law on Kilimanjaro, 1880-1980*. Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Moore, S.F., Explaining the present. Theoretical dilemmas in processual anthropology. *American Ethnologist*, 14 (1987): 727-737.
- Price, R., *First time. The historical vision of an African-American people*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 1983.
- Ortner, S., Theory in anthropology since the sixties. *Comparative Studies in Society and History*, 26 (1984): 126-166.
- Rosaldo, R., *Ilongot headhunting, 1883-1974. A study in society and history*. Stanford University Press, Stanford (Calif.) 1980.
- Sahlins, M., *Islands of history*. The University of Chicago Press, Chicago 1985.
- Segalen, M., *Historical anthropology of the family*. Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Silverman, S., On the uses of history in anthropology: the palio of Siena. *American Ethnologist*, 6 (1979): 413-436.
- Taussig, M., *The devil and commodity fetishism in South America*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1980.
- Vansina, J., *Oral tradition. A study in historical methodology*. Londen 1965.
- Vansina, J., *Oral tradition as history*. James Currey/Heinemann, Londen/Nairobi 1985.
- Wolf, E.R., Aspects of group relations in a complex society: Mexico. *American Anthropologist*, 58 (1956): 1065-1078.
- Wolf, E.R., *Europe and the people without history*. University of California Press, Berkeley 1982.